

Analytický pohľad na bankroty podnikateľských subjektov v období pandémie COVID-19 v SR

Ing. Ján Vravec, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove

Fakulta manažmentu, ekonomiky a obchodu

Katedra financií, účtovníctva a matematických metód

ul. Konštantínova 16, 080 01 Prešov, Slovakia, EU

jan.vravec@unipo.sk

Ing. Jaroslav Korečko, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove

Fakulta manažmentu, ekonomiky a obchodu

Katedra financií, účtovníctva a matematických metód

ul. Konštantínova 16, 080 01 Prešov, Slovakia, EU

jaroslav.korecko@unipo.sk

Abstrakt

Príspevok pojednáva o problematike bankrotov podnikateľských subjektov v období pandémie COVID-19 v SR. Obdobie pandémie spôsobilo a spôsobuje podnikateľským subjektom rôzne finančné, ekonomické, personálne a ďalšie problémy, ktoré sťažujú podnikateľskú činnosť. Podnikateľské subjekty, ktoré nemali k dispozícii dostatočné finančné rezervy z minulých rokov, a ktorým počas pandémie významne klesli ich príjmy, zažívali veľmi turbulentné podnikateľské obdobie. Jednotlivé štáty EÚ vrátane SR sa usilovali prijať rôzne opatrenia a formy pomoci, ktoré by v maximálne možnej miere znižovali resp. eliminovali negatívne dopady pandémie COVID-19 na podnikateľské subjekty. Príspevok sa usiluje identifikovať a analyzovať rôznorodé ekonomické aspekty pandémie, finančnú a nefinančnú pomoc podnikom, ako aj ekonomické dôsledky vrátane bankrotov podnikov, ktoré súvisia s pandemiou COVID-19.

Kľúčové slová

podnikateľské subjekty v SR, bankroty podnikov, COVID-19

Informácia

Tento príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 1/0741/20 s názvom: „Aplikácia variantných metód pri odhaľovaní symptómov hroziaceho bankrotu slovenských podnikov s cieľom udržateľnosti ich rozvoja.“

1. Úvod

Nie je žiadnym prekvapením, že pandémia spôsobená ochorením COVID-19 mala veľmi nepriaznivý vplyv na významnú časť podnikateľských subjektov v SR, a niektoré z nich dokonca zbankrotovali. Negatívne dopady najviac zasiahli ekonomické odvetvia a podnikateľské subjekty s pomerne nízkou efektívnosťou a slabou produktivitou práce. Podnikateľské subjekty s vyššou mierou efektivity a produktivity mali väčšiu

© Published by Journal of Global Science.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. The moral rights of the named author(s) have been asserted.

pravdepodobnosť získať štátnu pomoc a podporu, no zvyčajne s nižšou relatívnou veľkosťou v pomere k ich celkovým tržbám. Zaujímavým dôsledkom pandémie COVID-19 bola aj skutočnosť, že dlhodobu finančne neperspektívne podniky resp. upadajúce podniky získali finančné zdroje v nižšom objeme a s nižšou mierou pravdepodobnosti. Počas pandémie sa veľa slovenských predovšetkým malých a stredných podnikov dostalo do veľmi zložitej ekonomickej situácie, najmä v dôsledku toho, že celkový vplyv vládnych opatrení a štátnej pomoci bol relatívne nízky, najmä v porovnaní so silnými negatívnymi ekonomickými dopadmi spôsobenými ochorením COVID-19. Najvýznamnejší negatívny vplyv na podnikanie a ekonomické výsledky podnikov v SR mal jednoznačne dlhodobý lockdown, ktorý veľmi často viedol k prerušeniu podnikateľskej činnosti a niekedy až k bankrotom podnikov.

Lockdown sa prejavil vo významnom poklese výnosov podnikateľských subjektov vo väčšine krajín EÚ, aj mimo nej. Aj napriek tomu, že sa podniky usilovali kompenzovať výpadky príjmov úpravou výdavkov, takmer všetky odvetvia ekonomiky zaznamenali pokles pridanej hodnoty. Keďže zamestnanosť a mzdy sa štandardne prispôsobujú menej pružne ako materiálové vstupy, väčšina podnikov zaznamenala v rokoch 2020 a 2021 aj pokles produktivity práce. Produktivita práce v EÚ klesla v roku 2020 o 4,6%. Slovensko zaznamenalo menší prepád, na úrovni 2,5%. Podľa dostupných odvetvových údajov k najvýznamnejšiemu poklesu príjmov, pridanej hodnoty a následne aj produktivity práce došlo v odvetviach s nízkymi úrovňami produktivity. Najstrmšiemu prepádu čelilo najmenej produktívne odvetvie Umenia, zábavy a rekreácie, ktoré tvorí v krajinách EÚ 2% až 4% hrubej pridanej hodnoty. Sektorový dopad sa líši od iných recesií a zasiahnuté boli hlavne odvetvia závislé od osobného kontaktu so zákazníkmi (Lalinský 2020).

Rôzne ekonomické analýzy (napr. Schivardi a Romano 2020 alebo Buchta a kol. 2020) preukázali, že v súvislosti s pandemickými opatreniami, by podnikateľské subjekty mohli čoskoro bojovať s nedostatkom likvidity. Rýchlosť a rozsah ekonomického šoku súvisiaceho s pandemiou COVID-19 si vyžiadali promptnú a rozsiahlu reakciu. Hrozba masívneho prepúšťania a poklesu investícií motivovala vlády k prijatiu významných opatrení na odvrátenie nadmerného nárastu bankrotov podnikov, nezamestnanosti s cieľom zmierniť prepád ekonomiky. Najčastejším a najvýznamnejším opatrením zo strany štátov EÚ sa stala podpora zamestnanosti v podobe dotácií na udržanie pracovných miest v podnikoch.

2. Opatrenia na podporu podnikov v súvislosti s pandemiou COVID-19

V podmienkach SR vstúpila do účinnosti od 12.05.2020 novela zákona č. 62/2020 Z. z. o niektorých mimoriadnych opatreniach v súvislosti so šírením nebezpečnej nákazlivej ľudskej choroby COVID-19, ktorou sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. Podstatou legislatívnej zmeny bolo zaviesť inštitút dočasnej ochrany podnikateľov v období počas pandémie COVID-19. Dočasná ochrana podnikateľských subjektov predstavovala tzv. moratórium, t.j. časový interval, počas ktorého sa na podnikateľov a podnikateľské subjekty bude vzťahovať ochrana pred účinkami konkurzov, exekúcií, výkonu záložného práva, zákaz ukončenia zmlúv a pod.

Legislatívne úpravy a podpora podnikateľských subjektov v SR sa realizovala takým spôsobom, aby bolo možné po skončení pandémie COVID-19 efektívne rozbehnúť podnikanie a naštartovať proces sanácie podnikov. Dočasná ochrana vytvorila predpoklady pre životaschopnosť a prevádzkovanie podniku po jej ukončení. Napriek tomu, že viacero opatrení, ktoré boli prijímané, mali plošný charakter, inštitút dočasnej ochrany je založený na báze možnosti, nie povinnosti. Využitie dočasnej ochrany prichádzalo do úvahy najmä v prípadoch, ak podnikateľské subjekty potrebovali takúto úpravu najmä z dôvodu ochrany pred veriteľmi. Súčasná ekonomická situácia sa vyznačuje najmä komplexnosťou vzťahov medzi dodávateľmi

a odberateľmi a zahŕňa tiež financujúce subjekty. Dopady COVID-19 pocítili podnikatelia najmä v podobe obmedzenia v prevádzkovaní značného množstva podnikov. Účinky dočasnej ochrany by však mali byť vyvážené nielen s ohľadom na zachovanie podniku, ale aj s ohľadom na záujmy veriteľov. O poskytnutie dočasnej ochrany bol oprávnený požiadať každý podnikateľ so sídlom alebo miestom podnikania na území SR, ktorého oprávnenie na podnikanie vzniklo pred 12. marcom 2020, ak spĺňa náležitosti stanovené zákonom. Žiadosť sa podávala prostredníctvom formulára na určený súd, a ak bola žiadateľom právnická osoba, žiadosť podávala elektronickými prostriedkami (Deloitte 2020).

Na vybrané finančné inštitúcie, ako napríklad banky, poisťovne, zaistovne, zdravotné poisťovne, burzy cenných papierov, centrálny depozitár cenných papierov sa inštitút dočasnej ochrany nevzťahuje, a to v dôsledku osobitnej povahy týchto subjektov. Účinky dočasnej ochrany majú pôsobiť len voči podnikateľským subjektom, ktoré sa dostali alebo je pravdepodobné, že sa dostanú do nepriaznivej situácie len v dôsledku pandémie koronavírusu a vyhlásenia mimoriadnej situácie. Podnikateľský subjekt musí spĺňať materiálne predpoklady na poskytnutie dočasnej ochrany, a to:

- značné zvýšenie počtu pohľadávok po lehote splatnosti alebo značný pokles tržieb v porovnaní s rovnakým obdobím v r. 2019, ktoré podstatne ohrozujú prevádzkovanie podniku; ak žiadateľ neprevádzkoval v uvedenom období činnosť, za porovnateľné obdobie sa považuje február 2020,
- k 12. marcu 2020 nebol podnik v úpadku, neexistujú dôvody na jeho zrušenie,
- nepôsobia voči nemu účinky vyhlásenia konkurzu alebo povolenia reštrukturalizácie,
- k 12. marcu 2020 vo vzťahu k nemu neprebiehalo exekučné konanie pre uspokojenie nároku z jeho podnikateľskej činnosti,
- vo vzťahu k jeho podniku, veci, právu alebo inej majetkovej hodnote patriacej k podniku nebol k 12. marcu 2020 začatý výkon záložného práva,
- v kalendárnom roku 2020 nerozdelil zisk alebo iné vlastné zdroje, alebo následky takýchto úkonov odstránil,
- v kalendárnom roku 2020, okrem opatrení smerujúcich k zmierneniu následkov šírenia nebezpečnej nákazlivej ľudskej choroby COVID-19, neurobil iné opatrenie ohrozujúce jeho finančnú stabilitu alebo jeho následky odstránil, vedie riadne účtovníctvo a plní si povinnosť ukladania účtovných záznamov (Deloitte 2020).

2.1 Kurzarbeit resp. skrátená práca

“Kurzarbeit“ resp. “skrátená práca“ bol jedným z najvýznamnejších prvkov na podporu a pomoc podnikateľským subjektom v SR v období pandémie COVID-19, ale aj po nej. Legislatívne je kurzarbeit definovaný ako podpora na čiastočnú úhradu nákladov zamestnávateľa na náhradu mzdy zamestnanca v čase trvania vonkajšieho faktora, vplyvom ktorého došlo k obmedzeniu činnosti zamestnávateľa. Podľa slovenskej legislatívy (zákon č. 215/2021 Z. z.) sa časom skrátenej práce rozumie čas od začatia obmedzenia činnosti zamestnávateľa vplyvom vonkajšieho faktora do skončenia obmedzenia činnosti zamestnávateľa. Obmedzením činnosti podnikateľského subjektu je prekážka v práci na strane zamestnávateľa v takom rozsahu, že zamestnávateľ nemôže najmenej jednej tretine zamestnancov pridelovať prácu v rozsahu najmenej 10% ustanoveného týždenného pracovného času. Táto definícia obmedzenia podnikateľskej činnosti (tzv. prekážka v práci) umožňuje podnikateľským subjektom požiadať štát o pomoc formou kurzarbeit a zamedziť tak finančným problémom podniku, ktoré by mohli skončiť až jeho bankrotom. Táto forma štátnej pomoci mala na podnikateľské subjekty počas pandémie COVID-19 veľmi pozitívny vplyv, ktorý sa odrazil v nízkej miere bankrotov a udržaní vysokej miery zamestnanosti.

Zo systému pomoci formou skrátenej práce - kurzarbeit - môže podporu získať každý podnikateľský subjekt v SR, ktorý je považovaný za zamestnávateľa podľa § 7 zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov. Táto forma pomoci sa poskytuje prioritne zamestnávateľom na čiastočnú úhradu nákladov na zamestnanca, a to za každú hodinu prekážky v práci na strane zamestnávateľa z dôvodu obmedzenia jeho činnosti. Výška štátnej pomoci predstavuje minimálne sumu 60% priemerného hodinového zárobku zamestnanca. Podnikateľské subjekty, ktoré požiadali resp. požiadajú štát o túto formu pomoci, získajú teda na náhradu mzdy zamestnanca minimálne 60%. Zamestnancovi budú musieť podnikateľské subjekty doplatiť sumu minimálne 20% z vlastných zdrojov, aby bola splnená podmienka náhrady mzdy v celkovej výške minimálne 80% priemerného hodinového zárobku zamestnanca.

Z časového hľadiska je frekvencia vyplácania podpory na skrátenú prácu na mesačnej báze. Kurzarbeit sa môže realizovať najviac 6 mesiacov počas 24 po sebe nasledujúcich kalendárnych mesiacov. Toto časové obmedzenie na 6 mesiacov má zamedziť zneužívaniu tohto inštitútu zo strany podnikateľských subjektov, ktoré by mohli podporu využívať neopodstatne dlho.

2.2 Dotácie na nájomné

Jedným z opatrení Vlády SR na zmiernenie negatívnych ekonomických dôsledkov, ktoré vznikli v súvislosti s opatreniami na zamedzenie šírenia ochorenia COVID-19 boli aj dotácie na nájomné pre dotknuté podnikateľské subjekty. Prvým krokom podnikov na získanie dotácie na nájomné musela byť vzájomná dohoda medzi prenajímateľom a nájomcom. Pred podaním žiadosti o dotáciu museli podnikatelia aktívne komunikovať, naštudovať si všetky informácie a podmienky pre poskytnutie dotácie, ako aj postup podania žiadosti. Žiadosti o dotáciu na nájomné bolo možné podávať len do 30.11.2020. MH SR vzhľadom na enormný záujem o poskytnutie dotácie odporúčalo dodržať harmonogram podávania žiadostí, ktorý bol pre jednotlivé kraje SR rôzny (MH SR 2020).

Dotáciu na úhradu nájomného mohli jednotlivé podnikateľské subjekty získať, ak predmetom ich nájmu bola miestnosť alebo jej časť resp. súbor miestností, ktoré boli primárne určené na iné účely ako na bývanie. Podnikateľský subjekt musel v týchto priestoroch predávať tovar alebo poskytovať služby konečným spotrebiteľom, vrátane súvisiacich obslužných a skladových priestorov. Dotáciu na nájomné bolo možné poskytnúť nájomcovi len vo výške, v akej bola nájomcovi poskytnutá zľava z nájomného na základe dohody medzi prenajímateľom a nájomcom, maximálne vo výške 50% nájomného. Podmienkou dotácie bolo aj to, že prenajímateľ poskytne nájomcovi 20% zľavu z nájomného, následne tak 20% z nájomného nájomcovi prispeje aj štát. V hospodárskej praxi tak podnikateľský subjekt, ktorý bol nájomcom, musel zaplatiť prenajímateľovi len 60% z pôvodnej sumy nájomného. Ak bola reálna zľava z nájomného 50% a vyššia, tak štát poskytol dotáciu na nájomné maximálne vo výške 50%. V takomto prípade už nájomca nemusel prenajímateľovi doplatiť žiadne nájomné, keďže celú jeho výšku pokryla zľava prenajímateľa a dotácia na nájomné od štátu.

Z časového hľadiska bolo možné dotáciu na nájomné poskytnúť len na obdobie, počas ktorého bolo opatreniami príslušných štátnych orgánov znemožnené podnikateľskému subjektu užívať predmet nájmu. Za obmedzenie užívať predmet nájmu sa považovalo uzavretie predmetu nájmu, prerušením vyučovania na školách a v školských zariadeniach a taktiež za obmedzenie sa považovalo podstatné obmedzenie prítomnosti verejnosti v predmete nájmu. Dotáciu na nájomné mohol podnikateľský subjekt reálne získať len na to obdobie, počas ktorého mal povinne zatvorenú svoju prevádzku.

3. Metodológia

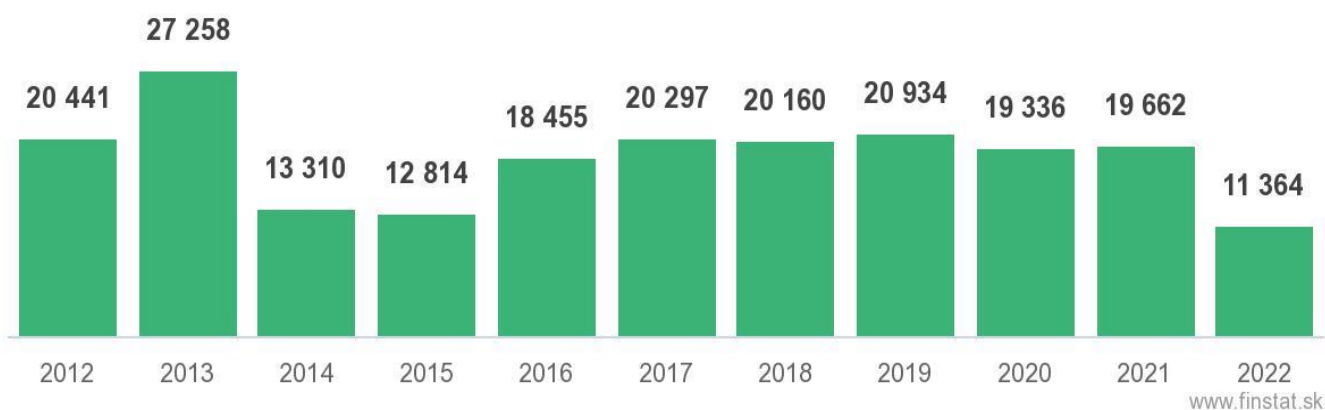
Cieľom predkladaného príspevku je identifikovať a analyzovať problematiku bankrotov podnikateľských subjektov v období pandémie COVID-19 v SR. V príspevku sú použité vedecko-poznávacie metódy, konkrétne komparácia sekundárnych údajov o bankrotoch podnikateľských subjektov v SR, analýza opatrení na podporu podnikateľských subjektov počas COVID-19, syntéza získaných informácií a poznatkov. Hodnotenie opatrení na podporu podnikateľských subjektov bolo primárne zamerané na inštitút dočasnej ochrany podnikateľských subjektov v období počas pandémie COVID-19, kurzarbeit t.j. finančnú pomoc na podporu skrátenej práce a udržanie zamestnanosti a dotácie na nájomné.

4. Výsledky a diskusia

Na základe sekundárnych údajov získaných z Infostat.sk, je možné analyzovať vývoj počtu vzniknutých a zaniknutých podnikateľských subjektov za obdobie rokov 2012 až 2022. Ako je možné vidieť (Graf 1) počet novovzniknutých podnikateľských subjektov SR v období od roka 2012 až do prvej polovice roka 2022 bol prakticky rovnomerný a pohyboval sa na úrovni okolo 20 000 subjektov. Výnimku predstavujú len roky 2013, 2014 a 2015. Vysoký nárast počtu vzniknutých podnikateľských subjektov bol zaznamenaný najmä koncom roka 2013, krátko pred legislatívnou zmenou spôsobu požadovaného splatenia základného imania obchodnej spoločnosti. Podľa novej úpravy Obchodného zákonníka prestalo byť od toho času možné splatiť základné imanie v hotovosti k rukám správcu vkladu, už bolo nutné poukázať ho na osobitný bankový účet.

Graf 1

Počet vzniknutých firiem po rokoch

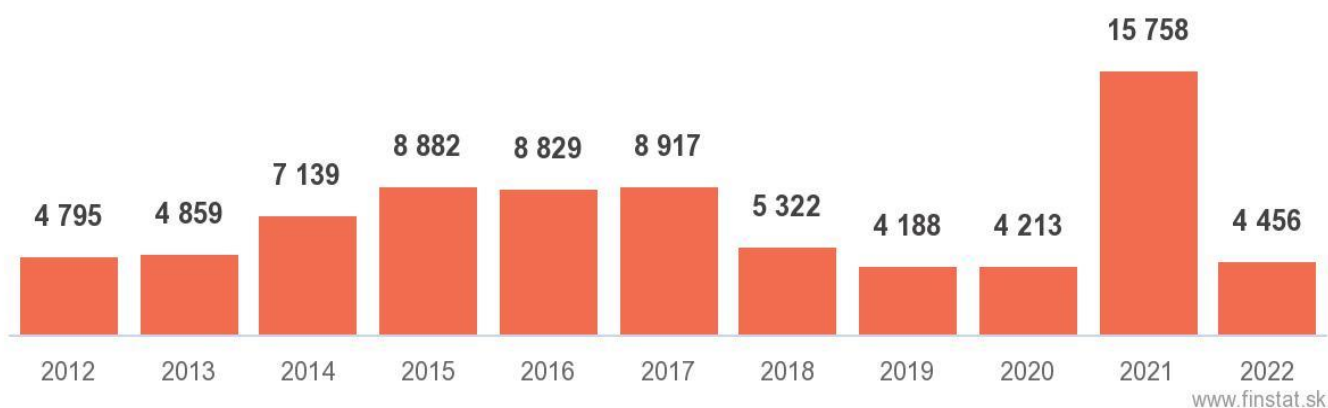
Zdroj: <https://finstat.sk/analyzy/statistika-poctu-vzniknutych-a-zaniknutych-firiem>

V rokoch 2014 a 2015 nastalo obdobie poklesu vzniku nových podnikov z dôvodu toho, že v roku 2013 bol ich počet nadpriemerný. Od roku 2016 až do súčasnosti sa počet novovzniknutých podnikateľských subjektov v SR ustálil na počte okolo 20 000. Aj prvý polrok roka 2022 ukazuje, že v tomto roku sa celkový počet novovzniknutých podnikateľských subjektov rámci SR výrazným spôsobom nebude meniť.

Naproti tomu počet zaniknutých podnikateľských subjektov v SR nie je tak kontinuálne rovnomerný ako ich vznik. Počet zaniknutých podnikateľských subjektov dosiahol maximum v covidovom roku 2021 (Graf 2). Vysoký počet zaniknutých podnikov (15 758) bol do značnej miery spôsobený pandémiou COVID-19, ale zároveň sa na tom podieľali aj legislatívne zmeny. V roku 2021 bolo cieľom Vlády SR očistenie Obchodného registra od právnických osôb, ktoré už svojou podstatou nemajú byť v Obchodnom registri zapísané, ako aj od nečinných obchodných spoločností, ktoré si dlhodobo neplnili svoje povinnosti voči štátnym orgánom.

Graf 2

Počet zaniknutých firiem po rokoch

Zdroj: <https://finstat.sk/analyzy/statistika-poctu-vzniknutych-a-zaniknutych-firiem>

Zvýšený počet zaniknutých podnikateľských subjektov v SR bolo možné pozorovať aj po zavedení daňových licencií v roku 2013. V rokoch 2015 až 2017 sa počet zaniknutých podnikov na Slovensku pohyboval na úrovni necelých 9 000 subjektov. Od roka 2018 klesal počet zbankrotovaných podnikov v SR na hodnoty spreď roka 2014. V grafe 2 je viditeľný prudký nárast počtu zaniknutých podnikov v období roka 2021, kedy prebehlo tzv. „očistenie“ Obchodného registra a svoj významný podiel na tom náraste mali bez pochyb aj podnikateľské subjekty, ktoré zbankrotovali v súvislosti s pandémiou COVID-19.

5. Záver

Na Slovensku negatívne dopady a dôsledky pandémie ochorenia COVID-19 podľa rôznych prieskumov pociťuje od 75% do 95% oslovených podnikateľských subjektov v rôznych ekonomických odvetviach. Podľa prieskumu Národného podnikateľského centra výrazný negatívny dopad na podnikanie očakávalo okolo 70% podnikateľov a mierne negatívny ďalších 20% oslovených slovenských podnikateľov. Vyplynulo to z prieskumu o dopadoch pandémie COVID-19, ktorého sa celkovo zúčastnilo 1 109 respondentov najmä z prostredia malých a stredných podnikov. Oslovení podnikatelia prispôbovali poskytovanie služieb novým trhovým podmienkam alebo investovali vlastné rezervy z minulosti s cieľom udržať podnik v chode (42%). Takmer štvrtina (23%) oslovených podnikateľov na druhú vlnu pandémie COVID-19 reagovala skrátením úväzkov svojim zamestnancom. Radikálnejšie opatrenie akým je prepúšťanie zamestnancov realizovala obdobná skupina podnikateľov (23%), najčastejšie z oblasti stravovacích a reštauračných služieb (44%) (Národné podnikateľské centrum 2020).

Aj z týchto prieskumov je zrejmé, že COVID-19 sa výrazným spôsobom odzrkadlil na podnikaní v SR. V rámci jednotlivých odvetví slovenského hospodárstva sa pokles tržieb a ekonomické problémy v oboch vlnách pandémie najvýraznejšie prejavili v odvetviach a podnikateľských subjektoch, ktoré boli najviac zasiahnuté protipandemickými opatreniami, akými sú cestovný ruch, stravovacie a reštauračné služby, zábava, umenie a kreatívny priemysel. Významný pokles tržieb a ziskovosti v období pandémie COVID-19 zaznamenala prevažná väčšina slovenských podnikateľov a podnikateľských subjektov. V súvislosti so zavedením protipandemických opatrení viacerí podnikatelia očakávali v druhej vlne pandémie výraznejšiu pomoc zo strany štátu a samosprávy, ako tomu bolo v prvej vlne. Medzi najvyužívanejšie formy podpory patrili:

- dočasná ochrana podnikateľov,
- kurzarbeit resp. skrátená práca,
- dotácie na nájomné pre nájomcov,
- odklady platieb a odvodov štátu,
- rôzne úverové programy a záruky.

O vážnosti situácie s pandemiou ochorenia COVID-19 v SR svedčí aj nárast ekonomických problémov a počtu bankrotov podnikateľských subjektov a to predovšetkým v roku 2021. Aj z týchto dôvodov by podpora podnikateľských subjektov v SR mala byť prioritou Vlády SR, ako aj poslancov NR SR, pretože len ekonomické reformy, kvalitná legislatíva a účinné opatrenia môžu významným spôsobom podporiť podnikanie a podnikateľské subjekty na Slovensku.

Zoznam bibliografických odkazov

1. Buchta, Š., Lalinský, T. a R. Peter, 2020. "Majú firmy finančné rezervy na prekonanie koronakrízy?", Analytický komentár NBS č. 80, 2020.
2. Deloitte, 2020. "COVID-19: Konkurzy v období pandémie." Last modified 29.04.2020. <https://www2.deloitte.com/sk/sk/pages/covid-19/articles/konkurzy-v-obdobi-pandemie.html>
3. FinStat.sk, 2022. "Štatistika vzniku a zániku firiem a živnostníkov." Last modified 12.07.2022. <https://finstat.sk/analyzy/statistika-poctu-vzniknutych-a-zaniknutych-firiem>
4. Lalinský, T. 2021. „Pandemická pomoc, produktivita a finančná situácia podnikov.“, Analytický komentár č. 110, 2021.
5. Ministerstvo hospodárstva SR (MH SR), 2020. "Pomoc pre firmy a SZČO." Last modified 30.11.2020. <https://korona.gov.sk/pomoc-pre-firmy-a-szco/>
6. Národné podnikateľské centrum, 2020. „Výsledky prieskumu názorov podnikateľov na dopady druhej vlny koronakrízy.“ Last modified 28.10.2020. <https://www.npc.sk/sk/podnikanie-v-koronakrize/vysledky-prieskumu-nazorov-podnikatelov-na-dopady-druhej-vlny-koronakrize/>
7. Schivardi, F. and G. Romano, 2020. "A simple method to estimate firms' liquidity needs during the COVID-19 crisis with an application to Italy", CEPR Covid Economics: Vetted and Real-Time Papers. Issue 35.